

Sanobar Abdullayeva Ibadullayevna

Urganch davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

abdullayevasanobar41@gmail.com

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARIDA KASB ETIKASI, AXLOQIY QADRIYATLAR VA KASBIY MAS'ULIYATNI SHAKLLANTIRISH MEKANIZMLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada, o'qituvchilik kasbi uchun zarur bo'lgan axloqiy va ma'naviy qadriyatlar, shuningdek, kasbiy mas'uliyatning muhim jihatlari tahlil etilgan. Shuningdek, o'qituvchilarni kasb etikasi, axloqiy normalar va mas'uliyatni anglashga undovchi ta'lim jarayonlari va usullari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: etika, kasb etikasi, kasbiy mas'uliyat, axloqiy normalar, kasbiy o'sish, pedagogik tajriba.

МЕХАНИЗМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЭТИКИ, НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация. В этой статье анализируются моральные и духовные ценности, необходимые для профессии учителя, а также важные аспекты профессиональной ответственности. Также будут рассмотрены образовательные процессы и методы, побуждающие учителей осознавать профессиональную этику, этические нормы и ответственность.

Ключевые слова: этика, профессиональная этика, профессиональная ответственность, этические нормы, профессиональный рост, педагогический опыт.

MECHANISMS FOR THE FORMATION OF PROFESSIONAL ETHICS, MORAL VALUES AND PROFESSIONAL RESPONSIBILITY AMONG FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Annotation. This article analyzes the moral and spiritual values necessary for the teaching profession, as well as important aspects of professional responsibility. Educational processes and methods that encourage teachers to be aware of professional ethics, ethical standards and responsibility will also be considered.

Keywords: ethics, professional ethics, professional responsibility, ethical standards, professional growth, pedagogical experience.

Kirish. O'qituvchi – O'zbekistonning porloq kelajagini barpo etuvchi, dunyoga mashhur mutafakkir va olimlarning davomchisi bo'lgan yosh avlod ta'lim-tarbiyasi uchun javobgar shaxs hisoblanadi. Shunday ekan, o'qituvchining ushbu talablarga muvofiq keluvchi qiyofasi ya'ni imidji, uning o'quvchilar, hamkasblar hamda ota-onalar o'rtasidagi obro'-e'tibori hozirgi zamon talablariga mos bo'lishi shart. Bugungi kun o'qituvchisi barkamol avlod ta'lim-tarbiyasi uchun javobgar shaxs bo'lib, nafaqat ma'naviy-axloqiy madaniyati bilan atrofdagilarga o'rnak bo'lishi, shu bilan birga, pedagogik mahoratini ham namoyon eta olishi, mahoratli o'qituvchi sifatida jamiyatga kerakli bo'lgan yetuk malakali mutaxassis kadrlarni tayyorlash ishiga o'zining munosib hissasini qo'shishi zarur.

Yuksak pedagogik mahoratga ega bo'lgan o'qituvchi o'quvchi yoshidagi bolani tushuna olishi, unga nisbatan insonparvar munosabatda bo'lishi, har qanday pedagogik vaziyatni to'g'ri baholashi, yuzaga kelishi ehtimoli bo'lgan ziddiyatlarni o'z vaqtida bartaraf etishi, pedagogik

faoliyatda hamisha ilg'orligi, jamiyat taraqqiyoti hamda pedagogik jarayonda o'quvchilar ongiga singdirilayotgan ezgu g'oyalarni hayot bilan bog'lay olishi lozim.

Kasb etikasi – bu o'qituvchining o'z kasbiga bo'lgan munosabati, o'quvchilarga va jamiyatga nisbatan axloqiy mas'uliyatini anglash hamda bu mas'uliyatni amalga oshirishni ifodalaydigan qoidalaridan iboratdir. Kasb etikasi o'qituvchining professional faoliyatida o'zaro hurmat, haqiqatni o'rganish, ma'naviyatni rivojlantirish va insonparvarlikni saqlashni ta'minlaydi.

Ushbu tadqiqot, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kasbiy etikasi, axloqiy qadriyatlari va mas'uliyatini shakllantirishda ta'lim tizimining ahamiyatini yoritib beradi va pedagogik ta'lim jarayonini yaxshilashga yo'naltirilgan tavsiyalarni taklif etadi. O'qituvchilarning o'z kasblariga bo'lgan munosabati, o'quvchilarga bo'lgan hurmat va mehr-muhabbat, adolat va xolislik kabi axloqiy me'yorlarni o'zida mujassamlashtirgan pedagogik amaliyotlar namoyon etilgan. Shuningdek, kasbiy mas'uliyatni o'rgatish uchun samarali o'quv usullari va metodologiyalarning o'rnini juda muhimdir. O'qituvchilik kasbi nafaqat bilim berish, balki yosh avlodni tarbiyalashda ham muhim rol o'ynaydi. Shuning uchun bo'lajak o'qituvchilarda kasb etikasi va axloqiy qadriyatlarni shakllantirish, o'quvchilarga nisbatan mas'uliyatli, halol va xolis munosabatda bo'lishni o'rgatish juda zarurdir.

Bo'lajak pedagoglarga kasb etikasini o'rgatish muhim va zarur bir vazifa bo'lib, ta'lim jarayonida o'quvchilarga to'g'ri va samarali o'qituvchi bo'lishni o'rgatish, ayniqsa, pedagogik amaliyotda axloqiy qadriyatlar va kasbiy mas'uliyatni shakllantirish zarur.

Kasb etikasi quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

- **Professionallik:** O'qituvchining bilim va malakasini doimiy ravishda oshirishga bo'lgan intilishi.
- **Adolatlilik:** O'quvchilarga teng munosabatda bo'lish va ularning huquqlarini hurmat qilish.
- **O'zaro hurmat:** O'qituvchi o'quvchilar, ota-onalar va hamkasblari bilan ijobiy munosabatda bo'lishi zarur.

Kasb etikasini o'rgatishning bir necha samarali metodlari mavjud bo'lib, ularning bir qanchasini ko'rib chiqamiz:

Nazariy va amaliy mashg'ulotlar turkumidan: kasb etikasi haqida ma'ruzalar bo'lishi mumkin, bunda bo'lajak pedagoglarga kasb etikasi, uning ahamiyati, me'yorlari va asosiy tamoyillari haqida nazariy ma'ruzalar o'tkaziladi, bu usul orqali bo'lajak o'qituvchilar kasb etikasi konseptini tushunadilar va uning ta'lim jarayonidagi o'rnini haqida bilim olishadi. Bundan tashqari seminar va treninglar o'tkazilishi mumkin, bunda kasb etikasi bo'yicha ochiq muloqotlar o'tkazish, turli holatlarni muhokama qilish orqali kasb etikasi masalalari bo'yicha fikr almashish mashg'ulotlari o'tkaziladi.

Vaziyat tahlili va case study metodlari turkumidan: Hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish orqali pedagogik faoliyatda uchraydigan turli axloqiy dilemmalarni muhokama qilish va yechimlarini qidirishga yordam beradi. Misol uchun, o'qituvchining shaxsiy va professional hayotini ajratish, o'quvchi bilan munosabatlarda axloqiy me'yorlarga rioya qilish kabi holatlarni tahlil qilish orqali turli xil vaziyatlarda o'zini tutish qoidalarini o'rgatadi. Real hayotdagi vaziyatlarni o'rganish (Case Study) orqali esa o'qituvchilar tomonidan yuzaga kelgan real vaziyatlarni misol qilib olib, talabalarga ularni qanday hal qilishlari kerakligini ko'rsatiladi. Bu metod o'quvchilarga o'z fikrlarini izchil va to'g'ri ifodalashni o'rgatadi.

Kasb etikasiga oid rolli o'yinlarni tashkil qilish turkumidan: Bu metod orqali o'quvchilarni turli pedagogik vaziyatlarga joylashtirib, ular o'rtasida etikal muammolarni yechishga undash mashqlari bajartiriladi. Masalan, o'qituvchining o'quvchi bilan noaniq muhokamaga kirishishi yoki o'quvchilarni teng huquqli tarzda baholash kabi vaziyatlarda rolli o'yinlar tashkil etish orqali o'qituvchi va talaba o'rtasidagi munosabatlarda qanday muvozanatni tutishni o'rgatish mumkin. Bo'lajak pedagoglarni kasb etikasiga tayyorlashda bu metodlar yordamida ular nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko'nikmalarni ham egallashadi. Shunday qilib, o'quvchilar kasbiy faoliyatda to'g'ri va axloqan mas'uliyatli qarorlar qabul qilishni o'rganadilar.

Axloqiy qadriyatlar o'qituvchining kasbiy faoliyatida, shuningdek, shaxs sifatida uning me'yorlarini belgilovchi asosiy omildir. Ular jamiyatda to'g'ri va adolatli munosabatlarni shakllantirishda katta ahamiyatga ega.

Bo'lajak o'qituvchilarda shakllanishi zarur bo'lgan axloqiy qadriyatlar:

- **Samimiylik:** O'quvchilarga chin dildan yordam berish, ular bilan ochiq va halol muloqot qilish.
- **Mehnatsevarlik:** Ishga yondashuvda harakatni davom ettirish, muammolarni hal qilishda o'zini kechiktirmaslik.
- **Ijtimoiy mas'uliyat:** O'qituvchi o'zining kasbiy faoliyatini faqat bilim berish bilan cheklanib qolmasdan, jamiyatning tarbiyaviy, axloqiy va madaniy sohalariga ham hissa qo'shadi.
- **Vatanparvarlik:** Milliy qadriyatlarni hurmat qilish va o'quvchilarga tarbiyaviy jihatdan bu qadriyatlarni singdirish.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kasb etikasi, axloqiy qadriyatlar va kasbiy mas'uliyatni shakllantirish uchun bir qancha mexanizmlar mavjud. Ular o'qituvchining professionallikka bo'lgan munosabatini rivojlantirish, o'ziga nisbatan mas'uliyatni sezishiga yordam beradi. Masalan: **Tarbiyaviy soatlar va mashg'ulotlar o'tkazish - bunda** o'quvchilarga axloqiy tarbiya berish, kasbiy mas'uliyatni shakllantirish uchun maxsus mashg'ulotlar o'tkazish; **Psixologik treninglar** – bunda o'qituvchilar uchun psixologik treninglar va seminarlar tashkil etish, kasb etikasi va mas'uliyatni tushunish va qabul qilishda yordam beradi; **Tajribali o'qituvchilar bilan muloqot** – bunda esa tajribali pedagoglardan maslahat olish va ularning ish tajribasini o'rganish orqali kasbiy etikani va mas'uliyatni tushunish yaxshi yo'lga qo'yiladi.

Xulosa o'rinda shuni aytish mumkinki, bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy axloq va etika me'yorlarini o'rgatish, ularni nafaqat ilmiy bilimlarni taqdim etishda, balki o'quvchilarga namuna bo'lishda ham to'g'ri yo'l-yo'riq ko'rsatish imkonini beradi. O'qituvchi o'z faoliyatida samimiylik, adolat, hurmat va sabr-toqat kabi axloqiy fazilatlarini namoyish etishi lozim. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kasb etikasi, axloqiy qadriyatlar va kasbiy mas'uliyatni shakllantirish, o'qituvchilik kasbining jamiyatdagi o'rni va ta'lim sohasidagi ahamiyatini tushunishda muhim rol o'ynaydi. O'qituvchilar nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi, namuna ko'rsatuvchi, boshqaruvchi va motivator sifatida ham faoliyat yuritishadi. Shuning uchun ularda yuqori kasbiy axloqiy me'yorlar, mas'uliyat hissi va insoniy qadriyatlar shakllanishi zarur.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kasb etikasi, axloqiy qadriyatlar va kasbiy mas'uliyatni shakllantirish muhim vazifadir. Bu jarayon o'qituvchining professional faoliyatida muvaffaqiyatli bo'lishi uchun zarur. O'qituvchining kasbiy va shaxsiy rivojlanishiga, axloqiy me'yorlar asosida o'z ishini tashkil etishiga katta e'tibor berish lozim. Axloqiy qadriyatlar va kasbiy mas'uliyatni shakllantirish uchun aniq mexanizmlar, usullar va tizimli yondashuvlar orqali bu vazifalar amalga oshirilishi mumkin. Yaxshi o'qituvchi – bu faqat bilim beruvchi emas, balki axloqiy va ma'naviy jihatdan o'quvchilarni tarbiyalaydigan, jamiyatga foydali bo'ladigan shaxsdir.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kasb etikasi, axloqiy qadriyatlar va kasbiy mas'uliyatni shakllantirish, ta'lim tizimining samarali bo'lishini ta'minlaydi. O'qituvchilar o'z kasblariga bo'lgan hurmat, axloqiy me'yorlarga amal qilish, o'quvchilarga mas'uliyat bilan yondashish orqali, ularni nafaqat ilmiy, balki ijtimoiy hayotga ham tayyorlaydilar. Shuningdek, o'qituvchilarni bu sohada mustahkam tayyorlash, ularning o'zaro hurmat, hamkorlik va jamoaviy ish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Qodirov, A.** (2020). *Pedagogika va ta'lim metodikasi*. Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti.
2. **Raxmatullayev, Sh.** (2018). *Pedagogik etika va axloqiy qadriyatlar*. Toshkent: "Ta'lim" nashriyoti.

3. Zohidov, I. (2020). *Pedagogik psixologiya: O'qituvchining axloqiy va psixologik tayyorgarligi*. Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti.

4. Esonov, N. (2017). *O'quvchilar bilan muloqotda axloqiy muammolar*. Toshkent: "Fan" nashriyoti.

5. Yuldashev, A. (2021). *Bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy tayyorlashda axloqiy qadriyatlar*. Toshkent: "Ta'lim" nashriyoti.